

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

ČUDESA OD KASTAFSKEH BESED, VELA BOGATIJA KASTAFSKEGA GOVORA. O RJEČNIKU SLOVNIK KASTAFSKEGA GOVORA.

Cvjetana Miletić
SLOVNIK KASTAFSKEGA GOVORA

Kastav: Udruga Čakavski senjali, 2019.

Početak studenoga 2019. godine objavljen je *Slovník kastafskega govora*, dugoočekivan prilog hrvatskoj dijalekatskoj leksikografiji. Rječnik je to kastavskoga govora autorice Cvjetane Miletić koji je uredila dr. sc. Ivana Eterović, izdala Udruga *Čakavski senjali*, a rukopis kojega su recenzirale prof. dr. sc. Sanja Zubčić i autorica ovih redaka. Dijalekatski su rječnici nasušna potreba u hrvatskoj dijalektologiji i njihov je značaj za izučavanje i pohranjivanje leksičkoga blaga mjesnih govora nemjerljiv, a kad se pojavi takav rječnik govora koji već gotovo cijelo jedno stoljeće privlači pozornost mnogobrojnih jezikoslovaca, kako onih naših korijena, tako i stranih istraživača, svjesni smo da se radi o događaju iznimne važnosti i o knjizi osobite vrijednosti.

Kastavski su govori zbog svoje arhaičnosti i konzervativnosti bili i jesu predmetom interesa domaćih i

inozemnih slavista, a najveću je pozornost ovaj tip govora privukao ponajprije svojim naglasnim sustavom koji je najstariji zabilježen na čakavskom terenu i podudara se s praslavenskom akcentuacijom, te su stoga prozodijski podatci iz ovih govora riznica jezičnoga blaga pogodnoga za rekonstrukciju najstarije slavenske akcentuacije. Jezikoslovna su istraživanja kastavskih govora započela već u prvim desetljećima 20. stoljeća (radovima Aleksandra Belića), a opis i podatci o njihovim ponajprije akcenatskim osobitostima do današnjih se dana citiraju u svim najvažnijim studijama o slavenskoj akcentologiji. Kroz cijelo 20. stoljeće, kao i u 21. stoljeću, dijalektolozi su kastavskim govorima neprestano vraćali i njima se vraćali: ti su govori bili u fokusu većega broja znanstvenih istraživanja i neki su njihovi segmenti predstavljeni u pojedinim znanstvenim ra-

dovima i studijama, ali nedavno objelodanjen *Slovník kastavského govora* prvo je tiskano djelo u kojemu je prikupljena i na odgovarajući način obrađena obimna leksička građa toga govora.

Slovník kastavského govora obasiže 719 numeriranih tvrdo ukoričenih stranica, a sastoji se od pet dijelova. Knjiga započinje predgovorom autorice Cvjetane Miletić naslovljenim *Prve besedi se va zibebe rode*, prigodno pisanim izvornom kastavskom čakavštinom, u kojem saznajemo kako je rječnik nastajao – od prvih zapisanih riječi, kad autorica još nije ni pomišljala na sastavljanje „pravoga” rječnika, pa sve do njegove konačne objave. Otkrivamo u tom predgovoru i odakle motivacija za odabir upravo leksema *slovník* koji se rabi u naslovu rječnika: *hommage* je to hrvatskoj višestoljetnoj leksikografskoj tradiciji i referenca na podnaslov rječnika *Blago jezika slovinskoga* Jakova Mikalje objavljenoga 1649. godine. Premda fizički ne slijedi iza predgovora, na ovom ćemo mjestu spomenuti da se na samom kraju *Slovníka*, iza njegova rječničkoga dijela, nahodi i bilješka o autorici, odnosno njezin životopis.

Osamdesetak stranica koje slijede nakon predgovora zauzima rasprava *Govori Kastavštine u svjetlu dosadašnjih istraživanja* koju potpisuje urednica *Slovníka* Ivana Etero-

vić. Opsežna je to studija koja obuhvaća nekoliko tema: teritorijalno-administrativno te dijalektološko određenje Kastavštine, mjesto kastavskih govora u hrvatskoj i slavenskoj filologiji te iscrpan prikaz svih istraživanja kastavskih govora od početka 20. stoljeća pa sve do današnjih dana, zaključno s 2018. godinom: od prvih ocrtavanja granica kastavskih govora, preko njihove zastupljenosti u sintezama i pregledima čakavskoga narječja, a posebice u istraživanjima sjeverozapadnoga čakavskog areala, pa sve do jezičnih analiza književnoga stvaralaštva na kastavskoj čakavštini. Studija je pripremljena i sastavljena s izuzetnom pedantnošću i preciznošću te bi odsad trebala biti nužna polazišna točka svakomu budućem istraživaču kastavskoga govora, u kojoj se na jednom mjestu može pronaći ne samo detaljan prikaz svih njegovih dosadašnjih istraživanja nego i bibliografija u kojoj su popisani svi relevantni naslovi i edicije, a u koju je uključeno 88 jedinica tiskane građe, kao i desetak internetskih izvora.

Ivana Eterović priredila je i *Načela izrade rječnika* koja, zajedno s popisom korištenih kratica, prethode samomu *Rječniku*. Na tih se nekoliko stranica tumače metodologija i struktura rječnika, a zatim slijedi šestotinjak stranica *Rječnika* u kojem je abecednim slijedom poreda-

na 10 791 natuknica. Taj je jednojezični dijalekatski rječnik oblikovan na temelju suvremenih leksikografskih spoznaja, pri čemu se dobrim dijelom oslanja na metodologiju uvriježenu u postojećim suvremenim čakavskim dijalekatskim rječnicima (kao što su, primjerice, *Rječnik bračkih čakavskih govora* Petra Šimunovića, *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik)* Ive Lukežić i Sanje Zubčić, *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu* Silvane Vranić i Ive Oštarića), ali nudi i neka vlastita kompromisna rješenja kombinirajući različite leksikografske prakse i pristupe.

Natuknice se u *Rječniku* navode u kanonskom obliku, a samo iznimno, kada taj oblik nije zabilježen, kao natuknica navode se svi potvrđeni oblici (npr. prezent glagola u značenju 'ići' **grĕn**, **grĕš**, **grĕ**, **grĕmò**, **grĕtĕ/grĕstĕ**, **grĕdŭ**). Pojedini leksemi koji se rabe u dvije ili više inačica s razlikama na fonološkoj (npr. **japnĕnica/japlĕnica**, **počārāt/pošārāt /se/**), akcenatskoj (npr. **čā/čâ**) ili tvorbenoj razini (npr. **posušilnica/prosušilnica**, **klŭpci-ca/klŭpica**) navode se unutar iste natuknice u kojoj se leksem bez provedene alternacije bilježi na prvome mjestu, izuzev u slučajevima kad fonološka alternacija zahvaća sam početak riječi, kad se varijante navode kao samostalne natuknice, no uputnicom usmjerene jedna na drugu

(npr. **sûšanj** (isto: **šûšanj**), odnosno **šûšanj** (isto: **sûšanj**)). Isto je rješenje primijenjeno i pri razrješavanju sinonimnih leksema (s istim ili bliskim značenjem), koji se tumače u različitim natuknicama, ali s uputnicom koja ukazuje na djelomično ili potpuno preklapanje konteksta njihove uporabe (npr. **hrĭpāt** (isto: **hropcāt**) te **hropcāt** (isto: **hrĭpāt**)). Kad je leksem višeznačan, njegova se značenja navode pod istom natuknicom (npr. **perĭlo** '1. mjesto kraj izvora gdje se pere roba; 2. mnoštvo prljave robe'; **jĕcat** '1. mucati; 2. jako i dugo plakati'), a kako bi se uspostavila razlika u njihovoj obradbi u odnosu na polisemne riječi, homonimi se uvijek navode u različitim natuknicama: homofonima se pridružuje natpisana brojka (npr. **cvĕt**¹ 'brašno', **cvĕt**² 'cvijet'), dok se homografi najčešće već razlikuju, ponajprije naglaskom, pa se na njih posebno ne upućuje (npr. **mòc**, ž. 'snaga' i **mòc**, gl. dv. 'moći'; **strân**, prij. 'osim, izvan' i **strân**, ž. 'strana').

Sve su natuknice zapisane fonološkom transkripcijom i akcentuirane, ali se uz njih ne donose podatci o naglasnoj tipologiji (kao što je to, primjerice, u ranije spomenutim rječnicima grobničkoga ili novaljskoga govora). Ti se podatci ipak djelomice mogu iščitati na temelju oprimjerenja (jednoga ili više njih) kojima je popraćena svaka natukni-

ca, a koja su također akcentuirana. U oprimjerenjima nailazimo na niz rečenica preuzetih iz svakodnevne komunikacije, ali i velik broj poslovice i raznih isječaka preuzetih iz vrela usmene književnosti, kao i pregršt aforizama i pravih malih književnoumjetničkih dragulja autorice *Slovnika*. Stilski se neobilježena oprimjerenja donose u oblim zagradama (npr. (*Orèh je naràsāl vīši od kūcè.*); (*Ostàlo mi je jòš jenð brème drèva za raspīlīt.*)), dok se ona koja su bilo na kojoj razini obilježena zapisuju u uglatim zagradama (npr. [*Na hrbàte čovèka Bòg kòpja lòmī.*]; [*Jenð lèto jū prosīl, pòtle se pedesèt kàjāl.*]). Oprimjerenjima za koje je procijenjeno da nisu posve transparentna pridružuje se i kraće objašnjenje koje se odvaja kosom crtom (npr. *Pul nīh al grmī al dàž pàdā. / ili svaða ili plač; Nī na sēn šēste. / malo-umnost*).

U *Rječniku* je, kako je u *Načelima izrade* i istaknuto, dijelom zabilježeno i frazeološko blago kastavskoga govora. Ta se građa u kanonskom obliku uključuje u tijelo članka odgovarajuće natuknice i pritom se na ustaljene dvočlane i višečlane izraze nastale sintagmatizacijom koji nisu frazemi upućuje znakom trokuta, a frazemi u širem i užem smislu označavaju se romboidnim znakom (npr. pod natuknicom **mūha**, ž. 'muha' zabilježeno je i \diamond **kot mūha prez glāvī** 'bezglavo, smeteno', a kod na-

tuknice **nēmōc**, ž. 'slabost, onemoćalost' stoji i Δ **va sōj nēmōcē** 'u iznemoglosti').

Imenske se riječi u *Rječniku* navode u nominativu, najčešće u jednini. Iza imenice stoji kratica kojom se opisuje kategorija roda, a imenicama koje se ostvaruju samo u jedninskom ili samo u množinskom liku iznimno se određuje i kategorija broja (npr. **kālac**, m. 'kažiprst'; **lōkva**, ž. 'voda koja se zadrži u udubljenju zemlje'; **māslo**, s. 'maslac'; **dvōjki**, m. mn. 'blizanci'; **grābje**, ž. mn. 'grablje'; **vrāta**, s. mn. 'vrata'). Umanjenice i uvećanice obično se navode kao zasebne natuknice odvojene od polazišne imenice (npr. **māška**, **māškica**, **maškētina**; **pānj**, **panjīc**, **panjīna**), ali kad imenica i njezin deminutiv znače potpuno isto i istoga su roda, nalaze se unutar jedne natuknice, a prvi se navodi ishodišni oblik (npr. **cvèk/cvèkić**, m. 'čavlic'; **fanēla/fanēlica**, ž. 'flanel').

Pridjevi se navode u neodređenu liku u nominativu jednine muškoga roda, iza čega stoji odgovarajuća kratica (npr. **čāsān**, prid. 'spor'). Nesklonjivim je pridjevima u obliku odgovarajuće kratice dopisan i podatak o njihovoj nepromjenjivosti (npr. **celèste**, prid. nepromj. 'svjetloplav'; **rōza**, prid. nepromj. 'ružičast'). Iznimno se uz pridjeve koji se rabe samo u jednom rodu određuje i odgovarajuća kategorija roda (npr. **dažjèvno**, prid. neod. s. 'kišovito');

nõsēcā, prid. odr. ž. ‘trudna’). Dio pridjevske građe u nominativu jednine muškoga roda ima samo neodređeni ili određeni lik i, premda se sklonidba tih dvaju pridjevskih likova u kosim padežima obično razlikuje samo na prozodijskoj a ne i na morfološkoj razini, odgovarajućom se kraticom određuje o kojem je liku riječ (npr. **děčji**, prid. odr. ‘dječji’; **māmin**, prid. neod. ‘majčin’).

Zamjenice dolaze u nominativnom liku, nakon čega slijedi odgovarajuća kratica (npr. **čā/čā**, zamj. ‘1. što; 2. zar; 3. štogod, bilo što’; **kī**, zamj. ‘1. tko; 2. koji’). U zamjenica koje imaju i kategoriju roda i broja kao natuknica se navodi isključivo oblik u jednini muškoga roda (npr. **õv**, zamj. ‘ovaj’; **tīstī**, zamj. ‘taj’). Uz glavne se i redne brojeve također navodi odgovarajuća kratica (npr. **dvā**, br. ‘dva’; **trējset**, br. ‘trideset’), pri čemu se redni brojevi navode u jednini muškoga roda (npr. **četřtī**, br. red. ‘četvrti’; **petnājstī**, br. red. ‘petnaesti’).

Natuknica glagola uvijek je infinitiv, izuzev kad je on izgubljen (kao u već ranije spomenutom primjeru **grēn**, **grēš** itd.). Glagolima se obvezno definira i vid (npr. **naprāvit**, gl. svrš. ‘napraviti’; **naprāvjtāt**, gl. nesvrš. ‘pripremati’; **mõć**, gl. dv. ‘moći’). Glagoli koji mogu i ne moraju biti povratni navode se pod istom natuknicom, a povratna se zamjenica bilježi u kosim zgradama (npr.

potuč /se/, gl. svrš. ‘potući /se/, pomlatiti /se/’). Uz glagole se često donose i odgovarajući pridjevi trpni s kojima se postupa dvojako: ako se značenje glagolskoga pridjeva podudara sa značenjem glagola iz kojega je izveden, on se ne navodi kao posebna natuknica; ako pak njihovo značenje nije posve podudarno, odnosno ako glagolski prilog ima kakvo dodatno i posebno značenje, on se izdvaja kao zasebna natuknica (npr. **razgālit se**, gl. svrš. ‘odjenuti haljinu duboka dekoltea’; **razgājēn**, prid. ‘koji je otkrivena tijela, razgolićen’).

Uz nepromjenjive se riječi navodi kratica kao oznaka odgovarajuće vrste riječi (npr. **prama**, prij. ‘prema’; **nānke**, pril. ‘ni, uopće’; **ma**, vez. ‘1. ma, makar; 2. ali’; **āvā**, uzv. ‘izraz čuđenja, zgražanja, prijekora; jao, joj, ajme’; **gõd**, čest. ‘god’).

Budući da je *Slovník kastafskega govora* jednojezični rječnik, u oba je dijela rječničkoga članka jezik isti, hrvatski: čakavska se dijalekatska natuknica koja se nalazi s lijeve strane leksikografskoga članka tumači ekvivalentom hrvatskoga standardnog jezika u desnom stupcu istoga članka. Kad se značenju natuknice ne može pripisati odgovarajući standardnojezični ekvivalent, navodi se leksikografska definicija pisana standardnim jezikom.

Objavljivanjem *Slovnika kastafskega govora* širokoj je javnosti dostupnim postalo veliko vrelo poda-

taka za sva daljnja istraživanja i opise govora Kastavštine. S obzirom da je cjelokupni dijalekatski materijal sadržan u rječniku (sve natuknice i oprimjerenja) akcentuiran, ova je knjiga bogata riznica građe za sva daljnja izučavanja kastavske akcentuacije. No osim na akcenatskoj razini, ova je rječnička građa pogodna za proučavanje kastavskih govora i na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, rječotvornoj i leksičkoj razini. Svaki kvalitetan dijalekatski rječnik osim pukoga popisa riječi i njihovih objašnjenja donosi i obilje podataka o mentalitetu, kulturi i običajima određenoga kraja, a tako je i u ovoj knjizi, te ona može biti i vrijednim izvorom za daljnja etnološka, etnografska, pa i povijesna istraživanja kastavskoga kraja. Iako primarno usmjeren znanstvenoj publici, zahvaljujući vrhunskoj pripremi, pomnim promišljanjima autorice i urednice te načinu obradbe i prezentiranja građe, *Slovník kastavskega govora* bit će veoma pristupačan, blizak i zanimljiv i mnogo široj

čitateljskoj (neznanstvenoj) publici, a nemjerljiva je vrijednost koju on ima za lokalnu zajednicu. Za njim će zasigurno posezati mnogobrojne Kastavke i Kastavci, a on bi svoje mjesto i višestruku primjenu trebao pronaći i u obrazovnim ustanovama toga kraja (vrtićima i školama). Očuvanje jezika (u ovom slučaju konkretnoga mjesnoga govora) kao jednoga od temeljnih biljega identiteta svake zajednice važan je zadatak kojemu izdanje ovoga tipa višestruko doprinosi, kako pohranjivanjem starijega, arhaičnog stanja za generacije koje dolaze, tako i bilježenjem neminovnih jezičnih mijena kojima je podložan svaki jezik (pa tako i mjesni govor). Stoga se istinski radujemo završetku ovoga višegodišnjega rječničkog projekta autorsko-uredničkoga dvojca Cvjetane Miletić i Ivane Eterović, i s velikom (znanstvenom) znatiželjom i nestrpljenjem iščekujemo *Slovníkovu mlaju sestricu*, gramatiku kastavskoga govora, priprema i objavljivanje koje su najavljeni u skoroj budućnosti.

Ivana Nežić